

Waarom het spellen en verstaan van het Frans zo lastig is

ARIE HOEFLAAK

Wie het laatste *Congres Frans* (april 2005) bijwoonde, kon profiteren van Henriette Walters inzichten tijdens de plenaire opening, getiteld 'Le français dans le monde'. Daar besprak zij een groot aantal variëteiten van het Frans. Het artikel van Henriette Walter in dit nummer richt zich op de ontwikkelingen in de spelling van het Frans. In het onderstaande artikel vat Arie Hoeflaak de Franstalige bijdrage van Walter samen en geeft hij enkele suggesties voor de onderwijspraktijk.

Samenvatting van het artikel van Henriette Walter

In het artikel *Pourquoi l'orthographe du français est-elle si compliquée?* beschrijft Walter globaal de ontwikkelingen op het gebied van de spelling Frans. De auteur onderscheidt vier hoofdfasen:

1. De overgang van het Latijn naar het Oudfrans en de daarmee gepaard gaande veranderingen in de uitspraak;
2. De behoefte die in de 13e eeuw opkwam om in juridische geschriften exactheid te betrachten om misverstanden te voorkomen;

3. De behoefte aan spellingsnormen in de 17e eeuw, waarin de *Dictionnaire de l'Académie Française* een belangrijke rol speelde;
4. De situatie nu, waarin spellingshervormers en spellingbehouders elkaar vurig bestrijden.

Walter noemt twee van de ontwikkelingen van het Latijn naar het Oudfrans: de nasalisatie van klinkers en de palatalisatie van medeklinkers. 'Montanea' wordt [mɔntaɲə], dan [mōntaɲə] en tenslotte [mōtaɲ] (=berg), 'canem' verandert in [tʃɛ], vervolgens in [ʃɛ] (=hond).

Vanwege het elimineren van niet-beklemd-toonde lettergrepen trad een curieus verschijnsel op: het Frans werd dè woordspelige taal bij uitstek, want bepaalde klanken konden op velerlei manieren worden gespeld, wat in de andere Romaanse talen niet het geval is. Een voorbeeld uit vele: 'il est ténor, mais m'embête'.¹

Walter wijst er overigens op dat er in feite in de middeleeuwen geen spellingsregels bestonden voor het Frans, wat niet ernstig was, zolang weinig mensen konden schrijven. Zij die dat wel konden, schreven trouwens in het Latijn. In de 13e eeuw werd de noodzaak gevoeld om te voorkomen dat er

ruzie kwam tussen partijen vanwege dubbelzinnigheden in teksten: [vĕ] kon betekenen: *vin* (wijn), *vingt* (twintig), *vint* (*de passé simple* (=o.v.t.) van *venir*) of *vain* (vergeefs). Blijkbaar konden de middeleeuwen nog niet contextgericht lezen, vandaar dat men, veelal terugkijkend naar de oorspronkelijke vorm in het Latijn, spellingsvormen bedacht die ambiguïteit moesten voorkomen. Toch bleven er, tot in de 16e eeuw aan toe, onvolkomenheden bestaan in de spelling: zo werd er bij het schrijven geen onderscheid gemaakt tussen de *i* en *j*, en de *u* en de *v*. Dat betekende bijvoorbeeld dat *vile* kon corresponderen met *vile* (*vilaine*(v.) in modern Frans=NL vilein), of *ville* (stad) of zelfs *huile* (olie). De toevoeging van de *h* is trouwens een mooi voorbeeld van *fausse étymologie*, de Latijnse vorm *oleum* werd immers zonder *h* geschreven. Boze tongen beweren dat in die tijd scribenten graag woorden plachten te verlengen, aangezien ze per regel werden betaald, maar dat valt niet te bewijzen.

Vanaf de 17e eeuw komen er steeds meer spellingsnormen. In de 18e eeuw wordt het onderscheid tussen de *accents aigu* en *grave* (*é* en *è*) geïntroduceerd en verschijnt het *accent circonflexe* in woorden als *maistre* > *maître* (meester) en *teste* > *tête* (hoofd).

De 20e eeuw beleeft een groeiende kloof tussen mondeling en schriftelijk taalgebruik: *brin* (takje) en *brun* (bruin) worden verschillend gespeld, maar (vooral onder invloed van het Frans van Île-de-France, de streek rondom Parijs) identiek uitgesproken, wat ook geldt voor *faite* (voltooid deelwoord van *faire* (maken) en *fête* (feest), en *patte* (poot) en *pâte* (pasta).

Overigens is het opvallend dat Walter geen aandacht besteedt aan de *Tolérances orthographiques* van 1977, het zogenaamde Arrêté Haby. Daarin werd bijvoorbeeld de *circonflexe* op *être* facultatief verklaard, want daarmee kan geen verschil in betekenis toegekend worden. Ook werd een poging gedaan de

regels voor het *accord du participe passé*, die zelfs voor geleterde Fransen nogal problematisch zijn, te vereenvoudigen. Van dit soort spellingsvoorstellen gruwde elke schoolmeester. Het valt daarom, mijns inziens, eenvoudig te verklaren waarom van die *Tolérances* zelden meer werd gehoord.²

Nog steeds bleven er ongerijmdheden bestaan: in *événement* (gebeurtenis) en *avènement* (ambtsaanvaarding) staan op de tweede lettergreep verschillende accenten, maar de *e* daarin wordt in beide woorden als *è* [e] uitgesproken. Vandaar dat in 1990 voorstellen tot spellingshervorming werden voorgesteld, die de gemoederen zeer verhitten. Het ziet er naar uit dat taalgebruikers zeer gehecht zijn aan de spelling die ze hebben geleerd. Wie wil streven naar een rationelere spelling zal volgens Walter eerst een uitvoerige en geduldige informatiecampagne moeten voeren, waarin vooral de geschiedenis van de spelling aandacht moet krijgen. Pas dan bestaat er de kans dat de discussie met minder hartstocht kan worden gevoerd.

Suggesties voor de onderwijspraktijk

Het is verleidelijk om bij een dergelijk betoog je vragen te stellen als: hoe komt het toch dat taalgebruikers zich zo kunnen opwinden over spellingshervormingen, of dat nu het Frans, het Nederlands of het Duits betreft? Denken ze dat bij spellingsveranderingen de taal in zijn bestaan wordt bedreigd, omdat men vreest dat jongeren steeds onverschilliger worden voor spellingsregels in hun moedertaal? Is het terecht dat docenten Nederlands (en menig ander die zich bekommert om correct spellen in werkstukken, scripties en krantenartikelen) zich opwinden over almaar meer fout gebruikte d's, t's en dt's?

Wie werkzaam is in het (vreemde-)talenonderwijs kan zich wellicht beter buigen over de vraag hoe (vreemde-)taalleerders vertrouwd

kunnen worden gemaakt met incongruenties tussen gesproken en geschreven taal. In dit commentaar worden enkele suggesties gedaan voor het Frans.

Een enkele uitzondering daargelaten, bevatten leergangen Frans (en andere schooltalen) zelden specifieke oefeningen waarin de relatie klank-schrift 'meer-dimensionaal' (gekoppeld aan meer dan een vaardigheid: luisteren, spreken, schrijven) aan de orde komt. Anders gezegd: er worden wel uitspraak-oefeningen aangeboden, maar daaraan gekoppelde klankdiscriminatie-oefeningen niet. Het 'goede oude' dictee, waarbij dus, naast het juiste verstaan, ook een correcte spelling tot de taak behoort, maakt zelden deel uit van de hedendaagse communicatieve aanpak, waarbij immers in principe formele correctheid ondergeschikt is aan (globaal) begrip van (gesproken) teksten. Waarschijnlijk moeten we accepteren dat voor het voortgezet onderwijs dit laatste doel het maximum haalbare is. In het tertiair onderwijs moeten we hoger mikken: net zoals we van toekomstige docenten Nederlands mogen verwachten dat ze correct spellen, moet dat gelden voor studenten Frans en andere moderne vreemde talen.

Van nog groter belang is om, in combinatie met oefening in correct spellen, aandacht te besteden aan de perceptieve luistervaardigheid, dus het correct verstaan van klanken in taaluitingen op lokaal niveau (dat wil zeggen binnen een woord of woordgroep, zie bijvoorbeeld Tyler & Warren 1987). Aan het verstaan van gesproken teksten op globaal niveau hoeft veel minder aandacht te worden besteed. Dat komt immers in het voortgezet onderwijs al ruim aan bod, aangezien die vaardigheid deel uitmaakt van het schoolexamen.

Voor het Frans moet – zo blijkt uit onderzoek, zie bijvoorbeeld Matter (1986) en Hoeflaak (1994) – de aandacht vooral uitgaan naar verschijnselen als *liaison*³ en *enchaînement vocalique*⁴ en *consonantique*⁵, het

onderscheid tussen orale en nasale klinkers (*bon* versus *bonne*) en tussen stemloze en stemhebbende medeklinkers (*s* vs *z*, *p* vs *b*, *t* vs *d* et cetera).

Tot slot zij, voor wie behoefte heeft aan praktische ideeën over spellingsonderwijs in diverse vreemde talen, verwezen naar het werk van Ans van Berkel, die menige publicatie over spellingsproblemen en dyslexie op haar naam heeft staan, bijvoorbeeld Van Berkel (1999). Weliswaar richt haar werk zich vooral op remedial teaching aan dyslectici, maar het is van even groot belang voor andere leerlingen die moeite hebben met (en dat zijn er meer dan genoeg) correct spellen.

LITERATUUR

Berkel, A. van (1999). *Niet van horen zeggen. Leren spellen in het Engels als vreemde taal*. Bussum: Coutinho.

Hoeflaak, A. (1994). *Decoderen en interpreteren*. Academisch Proefschrift. Universiteit Leiden.

Matter, J. F. (1986). *A la Recherche des Frontières Perdues*. Amsterdam: Editions 'De Werelt'.

Tyler, L. K. P., & Warren, P. (1987). Local and Global Structures in Spoken Language Comprehension. *Journal of Memory and Language*, 26, 638-657.

NOTEN

1. Met dank aan: dr. J. F. Matter (1990). *Uitgesproken Frans*. Amsterdam: Editions De Werelt. Andere tekst, zelfde uitspraak: 'il est énormément bête'.
2. Zie bijvoorbeeld: www.langue-fr.net/d/ppasse/commentaire.htm
3. *Liaison* is het verschijnsel dat een letter alleen wordt uitgesproken wanneer er een woord volgt dat begint met een klinker of een niet-geaspireerde h: in 'très bien' wordt de s niet uitgesproken, wel in 'très (z) intéressant'

4. Het gegeven dat twee op elkaar volgende klinkers vrijwel samensmelten: in '*les habitants ont dû passer*' wordt de nasale slotklinker van '*habitants*' en het volgende woord '*ont*' (ook nasaal) door vooral ongeoefende luisteraars als één klank gehoord.
5. Het verbinden van een slotmedeklinker met de beginklank van het volgende woord: in '*Le pire a été évité*' klinken '*pire*' en '*a*' als één woord.